

SPLAV!

SOBOTECKÝ PRAVIDELNÝ LEHCE AVANTGARDNÍ VĚSTNÍK!

PÁTEK 9. 7. 2004

č. 7

Fiktivní národ

Sym Łužiski Serb.

Wer?

Sym Łužiski Serb. . .

Wer?

Sym Łužiski Serb!

Wer?

Sym Łužiski Serb?

Wer weiß.

Velký člověk malého národa má problém, že nevysvětlí prtavci obra, kdo je. A to v obou významech této věty.

Chtělo by to vyrůst a starat se jen o velké věci. Drbat si pupka jako třeba Němci a Poláci a Češi. Místo toho se zpívá, obrozuje vymyšlením nových slov a bezvýsledně tahají odevšad peníze na školu. V Lužici mají problémy, které neznáme a znát nebudeme, protože jsme konečně jednou v pozici těch velkých a silných.

Lužičtí Srbové mají největší problém nacházet spontánně Lužické Srby. Dopisují si o nich a jejich nádherné zemi v básničkách, modlí se za ně dokonce ve dvou druzích kostelů, v katolickém a evangelickém, ale hledí si je držet od těla. Mluví o nich. Nejsou jimi. Jen někteří, abychom nekřivdili.

Na Budyšín! Na Chotěbuz! A doufejme, že jsme si nespletli směrovky na Berlín.

Lukáš Novosad

Jaké je to poprvé II.

Netušila jsem, nakolik si člověk na svém prvním literárním festivalu může připadat jako pseudo-Alenka v říši divů.

Žasla jsem nad hojným počtem občůdků a hospod ve více než přehledné Sobotce, všude se kamenem dohodí, než mi došlo, že to je nutný antipól k pestré kulturní nabídce. Besídka, seminář, vernisáž, divadlo, kino, pivo („Weib, Wein und Gesang“) – chuti máme na vybranou, aniž by se zamotala hlava či žaludek.

Program Sobotky je rafinovaně promyšlený jako repertoár jídel v mateřské škole a připomíná režim letního dětského tábora – ale pozor, odpadává budiček a vyčerpávající, primitivní diskotéky, pitný režim se střídá s internacionálními raritami (viz kuskus).

Organizátorům se na nepředvídanou akci zatím vždy povedla efektivní či efektní reakce, což v „undergroundu“ již vyvolalo revoluční zmínky o „Šlerkovské Sobotce“.

Na tomto místě se mi potvrzuje určitá spojitost francouzské a české neutrality vyjádřená hesly „laissez-faire“ a „nějak bylo, nějak

SPLAV!

bude“. Nakonec opravdu každé nové ráno začíná prostudováním nového Splav!u, jehož redakce díky skvělé, olympijské kondičce vždy myslí i na malé a slabé, což se projevuje ve formě omalovánky či křížovky.

Odkočování Sobotčanů o svátečních dnech možná přispělo k romsky idylické pohádce. V městečku nedaleko Jičína vládne mezi účastníky, zvědavci a „hlavami“ ŠS klid, mír a humor.

Líbivý je fenomén „Woodstocku“ bez nasládlého zápachu a patetických ideologií. Líbivá je konfrontace s nejrůznějšími plody mezinárodní kulturní scény ještě v dosti nedotčené krajině, kterou jen mírně zkresluje nestálost počasí.

Příspěvky jsou moc, mírně nebo vůbec nepovedené, záleží to na gustu, ale přesto kvantita nedominuje nad kvalitou.

Sobotka určitě dává možnost k nalezení nových podnětů, inspirace, relaxace a znalostí. Na druhé straně, jak už to bývá, konkrétně mne okradla o iluzi (další spoj Paříže a Sobotky): Rychlé šipy jako mužský prototyp, zdá se, vymizel. Ale to už sem nepatří.

Laura Novotný

JÍDELNÍČEK

Snídaně: Drůbeží párek, hořčice, rohlík, čaj se sirupem

Polévka: Hovězí vývar s játrovou rýží a nudlemi

Oběd: Debrecínské vepřové ražniči, brambor, obloha (Debreceni sertéskaraj)

Večeře: Tokán podle starého maďarského způsobu, rýže (Tokány régi magyar módon)

PROGRAM

09.00

Současná maďarská literatura a její česká recepce, PhDr. Evžen Gál

Přednáška
sál spořitelny

11.00

Prezentace nakladatelství Albatros
sál spořitelny

Redakce:

Lucie FERENZOVÁ, Jan HON, Jan CHROMÝ, Jiří JANUŠKA, Judita KABZANOVÁ, Marie KANTŮRKOVÁ, František MARTÍNEK, Alena NOVÁKOVÁ, Lukáš NOVOSAD, Pavel PELC, Radek SCHICH, Ondřej ŠMEJKAL, Nelly VOSTRÁ

Splav! vychází za přispění Studentské rady Studentského fondu FF UK.

Sazba byla provedena programem T_EX.

SPLAV!

13.30

Seminář s PhDr. Evženem Gálem
sál spořitelny

15.00

Lužičtí Srbové, jejich jazyk a kultura - minulost, přítomnost a budoucnost.

Přednáška Tomasz Derlatky
zahrada Šrámkova domu

19.00

Večer dílen

Slavnostní zakončení práce účastníků dílen
sál spořitelny

Maďaři vědí víc

Rozhovor s PhDr. Evženem Gálem, literárním vědcem a současným ředitelem českého kulturního centra v Budapešti.

Majitel nakladatelství Petrov Martin Pluháček jednou zmínil to, jak byl překvapen podobností české a maďarské (literární) kultury, která je nám ovšem obvykle skryta vinou jazykové bariéry.

Jak byste porovnal tyto dvě střeoevropské národní (literární) kultury Vy, jaké byste v nich viděl paralely a jaké rozdílly? Jak vnímají sami Maďaři tuto izolující jazykovou bariéru?

Tuto podobnost pozná každý, kdo se jednou přes jazykovou bariéru dostane nebo se alespoň pustí do četby maďarské, resp. české literatury v překladech. Nejvýznamnější český hungarista prof. Petr Rákos napsal v úvodu *Slovníku spisovatelů – Maďarsko* takový lišácký souhrnný historický text o vývoji písemnosti, při jeho četbě člověk chvillemi neví, zda se jedná o českou či maďarskou literaturu. Je to pochopitelné, neboť obě naše literatury se vyvíjely ve velmi podobných historických podmínkách, typických právě pro náš region: naše národy tu žily ve stínu velmocí, které jim evropskou kulturu sice zprostředkovaly, ale v rozletu jim často i bránily. Křesťanstvím počínaje, osvícenstvím konče. Najdeme tu všechny literární směry, které kdy evropským uměleckým rozvojem hýbaly, i když mohou být mezi nimi rozdíly např. v intenzitě, v jaké jsou v té které literatuře zastoupeny (např. velmi silná avantgarda v meziválečné české literatuře oproti relativně marginálnímu postavení maďarského pandánu), ale i v určitém časovém, fázovém rozdílu, kdy a na jak dlouho ovlivnily tu kterou literaturu (např. velmi silné tradice romanticko-revoluční literatury Maďarů). Posledně jmenovaná tradice částečně vyvěrá i z rozdílů obou historií, které i při všech podobnostech musíme vidět: Maďaři byli svíráni historií snad o něco více než Češi: vpád Tatarů ve 13. století a turecká okupace trvající půldruha století poznamenala maďarské dějiny mnohem více než české. Maďarské obrození v 19. století pak nepřišlo „jen“ s potřebou „očistit“, „obnovit“ maďarského jazyka proti germanismům, ale vrylo do mysli mnohých Maďarů představu takřikajíc „fatálního“ ohrožení osamocené ugrofinského jazyka v moři indoevropských jazyků – jak to „věstil“ Herder. Tento strach o jazyk je dodnes přítomen v životě Maďarů a dějiny 20. století pro Maďary rozhodně nebyly dějinami, které by tuto obavu rozmetly.

Jste člověk znalý obou prostředí, viděl byste nějaké rozdíly v tom, jaký vztah k literatuře mají Češi a jaký Maďaři?

Literatura v obou zemích byla často v postavení, kdy musela splouvat politiku. V Maďarsku je propojení politického a literárního života běžnou součástí tradic přinejmenším od Mikuláše Zrinského bojujícího proti Turkům slovem i mečem. Bylo zajímavé nedávno sledovat některé maďarské reakce, které se objevily v momentě, když jistý – jinak potměšilý – mediální šoumen a byznysmen začal „pátrat“ po kostře Sándora Petőfiho na Sibiři, kde měl údajně básník zemřít pokojně a ještě ke všemu po boku jiné ženy dlouho po revoluci 1848, čili v příkrém rozporu s představou, kterou o jeho smrti na bojišti a o jeho věrné lásce k manželce maďarská veřejnost má a pěstuje. Existuje však v současné maďarské literatuře už velmi silná generace spisovatelů, kteří vědí, že ve standardních demokraciích by spisovatel měl spíš než na „lid“ a „národ“ myslet na „podmět“ a „přisudek“. Což pochopitelně neznamená, anebo nemělo znamenat, že spisovatel se „uklidí“ z veřejného života. Přesto se odvažují paušálně prohlásit, že maďarský školský systém dává výuce národní literatury větší váhu než český, což se projevuje např. i v tradičním memorování klenotů maďarské poezie.

Jakožto současný ředitel českého kulturního centra v Budapešti jste z lidí nejpovolanějších k otázce: Na jaké úrovni jsou česko-maďarské vztahy (nejen) na poli kultury v současnosti? A jaký je zájem o českou kulturu v Maďarsku a naopak o maďarskou v České republice?

I v této oblasti lze sledovat v průběhu historie určitá kolísání, posuny těžiště i směru zájmu. V 19. století, tedy v době obrození, to byli spíše Češi, kteří pozorně sledovali dění u „maďarských“ sousedů. V první polovině 20. století naopak, zájem se začal přesouvat na opačnou stranu. V šedesátých letech je to snad nejzřetelnější: český film a spisovatelé „pražského jara“ mají na maďarské půdě neobyčejný ohlas. V rigidní československé normalizaci naopak kádárovský socialismus připouští vznik uměleckých hodnot, které upoutaly pozornost české veřejnosti. Dnes bych řekl, že o české kultuře ví „obyčejný Maďar“ mnohem více, než je tomu naopak: Hrabala pokládají téměř za maďarského autora, Kunderu, Škvoreckého, ale i Párala znají a čtou v hojném počtu, Forman a Menzel jsou snad více ctěni v Maďarsku než v samotném Česku. Větší zájem o dění na maďarské literární scéně ale v poslední době vyvolaly evropské i české úspěchy I. Kertésze, S. Máraiho, P. Esterházyho či P. Nádase. A řekl bych, že po prvních porevolučních letech se výrazně zlepšily i česko-maďarské vztahy na obecnější úrovni, vzájemným obchodem počínaje a turistikou konče.

A vzájemné vztahy na odborné úrovni? Mám na mysli českou hungaristiku a maďarskou bohemistiku.

V obou zemích mají tyto obory dlouholeté tradice. Na pražské univerzitě s určitými pauzami existuje hungaristika již od konce 19. století; bohemistika na budapeštské univerzitě bude slavit příští rok své padesátiny a velmi dynamická je i nová bohemistika na Katolické univerzitě P. Pázmánye v Piliscsabé, poblíž Budapešti.

Mohl byste zmínit některé postavy, které se na vztahy mezi českou a maďarskou kulturou přímo zaměřují (či zaměřovaly) ve svém aktivním veřejném životě?

Na pražské straně bych se zmínil především o Petru Rákosovi, jenž po válce pražskou hungaristiku vybudoval, měl lví podíl na vydávání maďarské literatury a jeho vědecké kvality uznávali všude na světě i před revolucí. Byl mj. předsedou Mezinárodní společnosti pro maďarskou filologii při UNESCO. Maďarskou bohemistiku pak pevně zakotvil mezi vědními obory László Dobossy. Ale i v současnosti pracuje na obou stranách celá řada bohemistů a hungaristů,

kterí pokračují jako vědci, učitelé, překladatelé či zapálení nadšenci v popularizaci té druhé kultury.

Česká republika i Maďarsko jsou od letošního 1. máje členy Evropské unie. Jaké vzájemné perspektivy se před námi otevírají?

Jaké si sami vytvoříme! Evropská unie je „jen“ svobodný prostor, který poskytuje šanci. Zda tu šanci využijeme, to bude záležet především na tom, jaké hodnoty tu vzniknou. Budou-li hodnoty, lze oprávněně čekat i zájem z druhé strany. Bez toho to nepůjde. Ale ne proto, že „nás Evropa spolkně“. Ze zániku české či maďarské kultury strach nemám, bojím se spíše těch, kteří o tom hlasitě mluví na obou stranách: většinou to totiž není ani malověrnost, ale obyčejný vlastní zájem vydávaný za „národní“.

.....
PhDr. Evžen Gál se narodil v roce 1957, od r. 1976 žije v Praze. V letech 1978–1983 vystudoval českou a maďarskou filologii na FF UK v Praze. Zabývá se moderní maďarskou literaturou, kterou přednášel na Filozofické fakultě UK, a také sociolingvistickým výzkumem minorit. Od r. 2003 působí v Budapešti jako ředitel Českého centra. Publikoval např.: *Maďari, Češi, Esterházy* (Světová literatura, 1993/2), *Poesie po Osvětimi* (Světová literatura 92/5), *Paradoxes of the Prague Spring* (Budapest review of Books 93/5), *Maďari v Česku* (Souvislosti 3-4/98), *Péter Esterházy – (post)moderní aristokrat maďarské literatury* (Péter Esterházy: Malá maďarská pornografie. Mladá fronta, 1992) nebo *Maďarská menšina a její osobnosti v Praze* (Praha a osobnosti národnostních menšin. Praha 2000).

Za rozhovor děkuje Jiří Januška

Česko-maďarská literární abeceda

Snad se příliš nemýlím, když si název letošní Šrámkovy Sobotky vysvětluji jako snahu organizátorů pokud možno vlídně představit literaturu národů, s nimiž sdílíme týž region. V případě Maďarů, našich „čestných sousedů“, je to tím snazší, že vůči nim dnes mezi Čechy rozhodně nepanují apriorně negativní stereotypy. Nejvýš můžeme pozorovat jistou neinformovanost o Maďarech a jejich kultuře či poukázat na některá zakořeněná, houževnatě přežívající klišé, jako je například věčně posmívaná, údajně nikomu nesrozumitelná maďarská hatmatilka, povrchní asociace na guláš, uherák nebo čabajku, nezbytnou papriku, čardáš apod. A každému se určitě vybaví i tokajské víno a snad ještě i ten kdysi oblíbený Balaton. Ale nějaký spisovatel? Maďarský??? Možná teď, po Nobelově ceně Imre Kertész (tvrdošijně vyslovován nesprávně jako „kertés“ místo „kertés“), a snad i Sándor Márai, pozdní dobyvatel evropské kultury, podle jehož „Svic“ (novela *Svice dohořívají*) si plánoval natočit film sám Miloš Forman. . .

Přítom ani ten „zatracený“ jazyk není tak neprůstředný, jak se na první pohled zdá být: je naopak nejpádnějším důkazem odedávného stýkání Maďarů se Slovy z dob ještě před vznikem českého a maďarského písemnictví. Podle některých odhadů je totiž až 9 % maďarské slovní zásoby slovanského původu; pravda, možná hned nepoznáme, že „csütörtök“ je „čtvrtek“, ale „péntek“ a „szombat“ už tak cize nezní, nehledě na to, že nám v takto psané variantě

krásně zachoval obě staroslověnské nosovky; anebo třeba výrazy „galamb“, „gomba“, s jejichž překladem si jistě sami snadno poradíte. Zkrátka a dobře, slovník přejatých slovanských slov, který vypracoval vynikající znalec slovanských jazyků István Kniezsa v minulém století, vydá na celé dva svazky.

Jazyk je však jen prvním, i když jistě nejdůležitějším nositelem písemnictví. Není zde dostatek prostoru, abychom byt jen stručně načrtli celou problematiku, která se pojí k česko-maďarským literárním vztahům, omezíme se proto jen letmo na ty prvky, které jsou dnes mezi hungaristy či bohemisty resp. slovakisty notoricky známy a patří takřka k základní abecedě vzájemných styků.

O maďarské ústní slovesnosti máme jen zprostředkované informace z pozdějších pramenů. Lze předpokládat, že řada ústních žánrů maďarského bájesloví se tematicky týkala původu Maďarů, jejich příchodu do Karpatské kotliny – jedna pověst vypráví i o lstitivém obchodu Arpáda se Svatoplukem, v němž Arpád získal výměnou za koně celé území (jedna varianta této pověsti se zachovala v tzv. *Rýmované kronice* německých císařů z r. 1361). Vlastní písemnictví našich národů ale sahá do dob přijetí křesťanství, které se v Uhrách pojí se jménem krále Štěpána, pozdějšího světce, jehož křtitelem byl český kněz sv. Vojtěch. Hlavní dílnou vzniku písemných památek byly, jak známo, kláštery (některé dodnes udržují vzájemné kontakty, např. břevnovský a pannonhalmský), kde vznikaly první výtvořky středověké literatury, týkající se nejednou životů svatých, uctívaných u všech národů našeho regionu. Pravda, pojem národa znamenal v té době něco jiného než dnes, ale jistý politický význam měl již tehdy; svědčí o tom tzv. svatoštěpánská myšlenka, že „stát toliko jednoho jazyka a mravu křehkým jest“, zaznamenaná v *Ponaučení knížeti Emerichovi* (připisováno sv. Štěpánovi), které se zrodilo v královské kanceláři, další významné dílně maďarského písemnictví.

Pro rozvoj česko-maďarských vztahů měl a má mimořádný význam vznik první univerzity našeho regionu, Univerzity Karlovy. Dva uherští žáci v Praze, Tamás a Bálint neboli Tomáš a Valentýn, patrně pod vlivem Husova učení (svědčí o tom používání diakritiky) přeložili do maďarštiny části bible a tak dali vzniknout první maďarské verzi Písma (tzv. *Husitská bible* z 1. pol. 15. stol.).

V témže století hlásá Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic na humanistickém dvoře Matyáše Korvína (Hunyadiho) bratrství českého a maďarského národa a označuje Maďary po vítězné bitvě proti Turkům (1456) za obrannou baštu křesťanství.

Uhry ale byly i nábožensky tolerantnější zemí, jak o tom svědčí čilé kontakty českých a maďarských protestantů i po Bílé hoře. Nejdůležitější bylo čtyřleté působení J. A. Komenského v Šarišském Potoce (1650–54; dnes má v Sárospatku muzeum), kde vznikl mimo jiné jeho *Orbis pictus*. Po Tolerančním patentu pak právě maďarští protestanté, z nichž nejvýznamnějším byl János Vég (žil zde od 1783), pomáhají v českých zemích znovu vybudovat protestantskou církev; mnozí z nich psali knihy v češtině.

Důležité byly i katolické kontakty; nejznámější jsou pobyty maďarského jezuita a zakladatele trnavské univerzity Pétera Pázmánye v Brně a v Praze, kde byl r. 1616 vysvěcen na biskupa a kde vydával i své knihy. V Jindřichově Hradci a v pražském jezuitském klášteře pak pobýval a studoval knizev František Rákóczi II., spisovatel a vůdce protihabsburského stavovského povstání v roce 1703 (má pamětní desku na budově MFF UK na Malostranském náměstí).

Doba obrození překypuje množstvím různorodých vzájemných kontaktů a vztahů: maďarský jakobín, spisovatel a organizátor, bojovník za obnovu maďarského jazyka Ferenc Kazinczy je vězňem

na Špilberku, kde vzniká jeho *Deník z vězení*, Božena Němcová píše o své cestě po Uhrách, Neruda označuje Sándora Petőfiho za svého nejmilejšího básníka a překládá jej do češtiny, Mihály Vörösmarty tak jako J. Kollár píše romantické básně prodchnuté etosem pozdvihnutí národa, Čelakovský přejímá do své *Růže stolisté* typickou básnickou písňovou strofu Sándora Kisfaludyho zvanou Himfyho strofa atd. atd. Snad nejvýznamnějšího maďarského básníka 19. století Jánose Aranye inspirovaly jeho léčebné pobyty v Karlových Varech (kde má dnes pamětní desku a lavičku): zatímco v první části své trilogie (*Toldi*) postavil proti stejnojmennému hrdinnému Maďarovi zákeřného českého rytíře (jenž je samozřejmě po zásluze poražen), v dalším díle už svého hrdinu zařazuje do doprovodu Karla IV., který objevuje slavné karlovarské prameny. Devatenácté století přináší v obou zemích institucionalizaci věd, zájem o dění u sousedů nejen na poli společenském (revoluce 1848, snahy o trialismus, vznik dualismu apod.), ale i v oblasti literatury: stále častější jsou literární překlady; koncem 19. století také vznikl na Karlově univerzitě maďarský seminář, který – s určitými přestávkami – existuje dodnes.

20. století je z hlediska literárních vlivů a styků ještě bohatší, zde už nestihneme výčet ani náznakem (k tomu alespoň částečně poslouží přednáška na Šrámkově Sobotce). Přeložena do češtiny (a naopak) je de facto celá klasická i nejdůležitější současná maďarská (česká) literatura; vznikly desítky děl inspirovaných českou tematikou (úryvky s bohemistickými prvky v maďarské poezii i starších dat sebral do sborníku, který čítá několik set stran (!), bratislavský hungarista Zsigmond Zalabai /*Verses magyar Bohémia!*). O čem se ale musíme zmínit, je rozpad Monarchie a vznik Československa, dějinná událost, která vedla jednak k ochlazení politických vztahů v meziválečném období, ale také ke vzniku fenoménu zvanému maďarská literatura v Československu; převážně v jižní části Slovenska totiž žůstalo na 700 tisíc etnických Maďarů. Vynikající tvůrci na obou stranách však k sobě ani v této těžké době nepřestali hledat cestu: ať už to byl např. Karel Čapek, jenž do Lidových novin nadšeně psal o skladateli Bartókovi, houslovém virtuozovi Hubaym anebo o spisovateli Dezső Kosztolányim, jehož podobu dokonce zachytil svými typickými tahy v *Obrazcích z Holandska*, či prozaik a dramatik László Németh, který se nejen naučil česky a překládal českou literaturu, ale inspirovan českými dějinami vytvořil drama o Janu Husovi (jeho postava je ovšem námětem vícera maďarských spisovatelů). Našli se i prozíraví lidé, kteří i v dobách, kdy vztahy nejvíce ochladly, byli ochotni třeba i ve svých diplomatických funkcích pomáhat vzájemné výměně literárních hodnot: takový byl košický rodák Anton Straka, jenž jako kulturní atašé pracoval na československé ambasádě v Budapešti. (Na jeho tamním sídle v Budapešti je od loňského roku pamětní deska).

Maďarská menšina v Československu vedla nejen intenzivní politický život, ale byla činná i na poli kulturním: její inteligence měla nejen vlastní tvorbu, ale v důsledku znalosti obou kultur a obou jazyků se stala mimořádně důležitým mostem v kulturní komunikaci našich národů. Mnozí z nich, poznamenaní především inspirujícím pobytem v české části republiky, byli schopni překročit úzký rámec etnického pohledu a v porovnání s horthyovským režimem jednoznačně rozeznat demokratické hodnoty masarykovské republiky. Ostatně právě prezident Masaryk citlivě sledoval etnickou problematiku na Slovensku a z osobních fondů daroval milion korun na založení maďarské, tzv. Masarykovy akademie na Slovensku.

Poválečnou éru charakterizuje v obou zemích komunistická nadvláda a snaha vymanit se z ní. Nuceně pěstované „internaci-

onální bratrství“ ale paradoxně vytvořilo i určitý volný prostor pro lepší vzájemné poznání. Naše literatury začaly být vydávány soustavně a pravidelně a díky mimořádným schopnostem zakladatele poválečné hungaristiky na Karlově univerzitě Petra Rákose tehdy vzniklé překlady z maďarské beletrie odrážejí převážně skutečné hodnoty literatury našich sousedů.

Po revoluci z konce 80. let tu proto naše dvě „nové“ republiky mohou stavět na kvalitním literárním zázemí: prakticky celá klasická maďarská literatura je dnes přeložena do češtiny. Pravda, začátkem devadesátých let se maďarská literatura ocitla na periferii zájmu české společnosti, v druhé polovině ale i zde nastal obrat. O tom všem a o mnohém dalším však až na přednášce.

PhDr. Evžen Gál

Bibliografie k tématu:

Berkes, Tamás (ed.): *Bohemia et Hungaria*. Osiris, Budapest 1998.
Dobossy, László: *Párhuzamok találkozásra*. Korma, Budapest 2000.
Pražák, Richard: *Cseh-magyar párhuzamok*. Gondolat, Budapest 1991.

Rákos, Petr (ed.): *Slovník spisovatelů – Maďarsko*. Odeon, Praha 1971.

Zalabai, Zsigmond (ed.): *Verses magyar Bohémia*. Kalligram, Bratislava 2001.

Pírko na míse vah

Jak říkal Josef Páta, lužická literatura je – měřeno počtem obyvatel – stejně velká a bohatá jako každá jiná literatura. Souhlasíš s tímto názorem?

Co se týče poměru počtu lidí a textů, vychází to v Lužici 50 000 osob na 10 000 veškerých registrovaných psaných textů. Je obdivuhodné, že tak málo lidí napsalo tolik textů, takový poměr se většinou v žádné literatuře nevyskytuje. Neznačí to ale, že poměr kvalitativní, estetický, je stejně velký. Podle mého názoru velmi zajímavých literárních textů najdeme mezi lužickými asi sto. Mezi nimi je několik textů opravdu světové třídy, z prózy např. *Kupa zabytých* Jakuba Lorence-Zaléského, *Krabat* Jurije Brězana, z poezie potom dílo Jakuba Barta-Čišinského nebo *Rózy Domašcyny*. V současnosti mají Lužičané tři profesionální spisovatele, od roku 1958 vlastní nakladatelství Domowina, čili literární komunikace je stoprocentní. Recipientů textů je už omezený počet. A nesmíme zapomenout, že srbský čtenář může přijímat světovou literaturu přes němčinu.

Je obdivuhodné, že ještě v lužické srbštině vychází umělecká literatura. Má ale význam psát dnes v tomto jazyce vědecké práce?

Že ještě stále existuje nová beletrie v lužičtině, je obdivuhodné. Vědecké texty? To je těžká otázka. (*Dlouho mlčí.*) Když je omezen okruh recipientů obyčejné literatury, je daleko menší i okruh příjemců odborné literatury. Anebo není žádný. Proto většina vědeckých děl vychází německy, což se pravděpodobně ještě změní na angličtinu, aby se skupina čtenářů ještě rozšířila. Existující odborná literatura v lužické srbštině je recipována velmi malým počtem slavistů.

Největší podíl v srbské literatuře má poezie. Ta se píše v obou lužičtinách, je ale vůbec někdo, kdo dnes píše v dolní lužičtině prózu?

Ona existuje, samozřejmě. Toto je špatná otázka. (*Mračí se.*) Např. ji píše Ingrid Husteloje a další.

Dobře, a kdo tuto literaturu čte?

Dolní a horní Lužičtí Srbové a někteří slavisté. Přitom dolních Srbů je nejméně, více je slavistů a nejvíce horních Srbů. Samozřejmě tento kruh recipientů je mnohem menší, než když se budeme bavit o textech v horní lužičtině. Literární systém, v němž je z literárních druhů nejzastoupenější lyrika, převažuje u literatur národnostních menšin – u nás v Polsku např. u Kašubů, Lemků nebo Romů –, nebo u literatur, které jsou brány za tzv. malé, např. u slovinské, makedonské apod.

Mají mladí Lužičtí Srbové zájem o texty v lužické srbštině?

Samozřejmě! Ten problém má dvě strany. Zaprvé nakladatelství umožňuje autorům publikovat texty, např. nejnověji antologie textů mladých autorů *Žádný happy-end* nebo *Paternoster*. Za druhé, mladí Srbové v sobě chtějí probouzet lužické povědomí a posilovat ho. Tak jednoduchou šanci publikovat svoje texty nemají mladí autoři ani v Polsku, ani v Čechách nebo Německu, a proto relativně velký počet mladých lužickosrbských spisovatelů není dokladem, že národ Lužických Srbů je národ plný spisovatelských talentů.

Kam myslíš, že směřuje lužická literatura?

Podle mého mínění jde směrem k bilingvní literární tvořivosti, protože Srbové jako bilingvní lidé rozumí psaným textům v srbštině a němčině, nebo především v němčině. Jako příklad nové cesty lužickosrbské literatury uvedu *Róžu Domašcynu*. Ta se svou poezií snaží vytvořit tzv. „třetí jazyk“, který vznikne kontaminací lužické srbštiny a němčiny v jednom textu. Chci říci, že případná ztráta jazyka ještě neznamená, že se také ztratí jeho literatura.

Tomasz Derlatka vystudoval na varšavské univerzitě češtinu a chorvatštinu, v současné době působí na univerzitě v Lipsku, kde přednáší o lužické literatuře, před dokončením je jeho dizertační práce o problematice morfologie prostoru v lužické próze.

Za rozhovor děkují Lukáš Novosad a František Martínek

Pár slov k lužickosrbské literatuře

Lužičtí Srbové tvoří poslední zbytek rozsáhlého slovanského osídlení na území dnešního Německa. Obě lužické země patřily kdysi k českému státu, Horní Lužice (centrem je Budyšin) byla udržena do roku 1635. Počet Srbů se dnes odhaduje na 30 000, velmi optimistické odhady hovoří o dvojnásobku. Všichni Srbové umějí německy a původní jazyk je vytlačován do okrajových komunikačních situací. Dnes je Dolní Lužice (jejím centrem je Chotěbuz), ze které původní jazyk již téměř vymizel a je uměle ožívován v rámci tzv. Witaj-projektu, součástí spolkové země Braniborsko, Horní Lužice náleží Sasku. Dolnolužičané jsou evangelíci (poměrně časně byl pořízen překlad *Nového zákona* podle Luthera), v Horní Lužici se uchoval katolický ostrov a právě katolíci jsou dodnes národně nejuvědomilejší. Katolický dialekt horní srbštiny je dnes nejprogresivnější, což ke své škodě odmítají vzít na vědomí kodifikátoři spisovné normy.

Nejstarší písemnou památkou v srbštině je tzv. Budyšínská přísaaha českému králi. Mezi Lužickými Srby bylo několik významných latinských básníků. Studovali v Německu (zejména v Lipsku), ale také v Praze a na polských univerzitách. Srbská literatura se od nejstarších dob přimykala k okolním slovanským literaturám. Ve střední době hráli prim autoři z Dolní Lužice, s germanizací postupující od severu se těžiště tvorby přesouvalo do Lužice Horní.

Z básníků 19. století uvádíme Handrije Zejlera a „národního pěvce“ Jakuba Barta-Čišinského, značně ovlivněného Vrchlickým, jejichž poezie se dočkala překladů do češtiny. Posledními významnými čistě dolnolužickými literáty (dnes ovšem píší někteří autoři v obou jazycích) jsou Mato Kosyk a Mina Witkojc. V meziválečném období se se svou vizionářskou básní v próze *Kupa zabytych (Ostrov zapomenutých)* prosadil Jakub Lorenc-Zalěski. Za války byla perzekvována řada představitelů národního života a zničeny některé knihovny.

Po válce se uplatňují dvě důležité tendence: V souvislosti s politickým vývojem se rozvíjí žánr budovatelského románu (o vládnoucím socialistickém realismu svědčí i první díla Jurije Brězana, např. trilogie *Feliks Hanuš*). Na novou kariéru vsadil např. malíř, novinář a esejista Měrčin Nowak-Njehornski.

Druhou tendencí – a v dnešní perspektivě důležitější – je trvalý příklon lužickosrbského písemnictví k němčině a orientace na německý kulturní okruh. Autoři píší své texty paralelně srbsky a německy nebo pouze německy, jazyk přestává být kritériem vymezení lužickosrbské literatury. Triumvirátu autorů, narozených v desátých a dvacátých letech, vládne Jurij Brézan, jenž se do světové literatury zapsal i u nás čteným románem *Krabat* (1976). Doplnují jej prozaik Jurij Koch a básník Kito Lorenc, autor reprezentativní antologie lužické literatury.

Po starších autorkách (Mlynkowa, Kubašec) nastupuje po revoluci trojice písčících žen – Měrka Mětowa, Jewa-Maria Čornakec a Dorothea Šoľčina. Mají za sebou úspěšná vydání povídek či básní (i s překlady do češtiny) a zázemí nakladatelského domu Domowina.

V tomto článku jsem se omezil na výčet nejdůležitějších autorů. Některé problémy lužickosrbské literatury byly jen letmo načrtnuty (malá obec recipientů), některé nemohly být pojednány vůbec (fenomén literárních děl roztroušených v kalendářích, vydávání vlastním nákladem, vysoký podíl dětské literatury).

Českému zájemci o lužickosrbskou literaturu lze doporučit překlady (vyšla téměř všechna závažná díla, naposledy výbor povídek Měrky Mětowé *Výlet do ráje*) i četbu originálů. Po seznámení s několika nejdůležitějšími odlišnostmi horní srbštiny od češtiny (nebo se znalostí české historické mluvnice) je tento jazyk dobře srozumitelný a používání slovníku (souhrnný neexistuje!) je možné omezit na minimum. K první orientaci v klasice je možné nahlédnout do tzv. Pátovy čítanky na <http://citanka.cz/pata/sctoc.html>.

František Martínek

V heidelberském rukopisu „Manesse“ z konce 13. stol., jedné z největších středověkých sbírek minnesangu, je jako čtvrtý mezi mnoha básníky zvučných jmen uveden český král Václav II. Ne že by snad byl tak skvělý literát – heidelberský rukopis nebyl žádné vyhlášení Šrámkovy literární soutěže a pořadí bylo určeno společenským statutem: na prvním místě císař, po něm několik básníků králů atd. Vidíme ale, že u nás už ve 13. století vznikala německá literatura, o níž se ve světě, tj. v Evropě, vědělo. Její počátky jsou spojeny s dvorem posledních Přemyslovců a tehdejšími přílivem německého obyvatelstva – už Václav I. si vydržoval básníka Reinmara von Zweter, údajného žáka samotného Waltera von der Vogelweide. Vidíme ovšem také, jaké postavení měla – a až do 19. století v menší či větší míře měla mít – v českých zemích němčina. Ona byla médiem, které české země spojovalo se západním kulturním světem: kancelář Karla IV. je svou němčinou proslulá, *Oráč z Čech Jana ze Žatce* (okolo r. 1400), zřejmě předloha staročeského *Tkadlečka*, je považován za jedno z velkých novohornoněmeckých děl; a u počátků české reformace stál kazatel, který nikdy nekázal česky, Konrad Waldhauser. . .

Jenže právě tohle postavení němčiny v sobě neslo zárodek jazykově-kulturní asymetrie, který se nejednou proměnil v konflikt národnostní povahy, jehož poslední a nejbrutálnější podoba uštědřila česko-německému soužití u nás smrtelnou ránu. Prvním skutečně vážným vyústěním tohoto neustále doutnajícího pnutí byl známý Kutnohorský dekret Václava IV., který vyhnal většinu studentů i mistrů z Prahy na nově založenou univerzitu v Lipsku a pražskou univerzitu, kterou ostatně Němci dodnes považují za nejstarší německou, uvrhl do dlouhého živoření na evropské „univerzitní periferii“.

V následujícím století, poznamenaném husitskými válkami, se německé literatuře u nás příliš nedařilo. Ale ani v pozdějším období se české země, po většinu času říšská periferie, nemohou chlubit žádnými „velkými“ německými díly. „Oficiální“ literatura byla psána převážně latinsky, německy se psala zejména literatura „lidová“ a divadlo. Řečeno s Alexandrem Sticheem, německá kultura u nás do značné míry „blahobytně parazitovala na literatuře říšsko-německé“.

To se ovšem změnilo v 19. století. Je ostatně příznačné, že to byla opět němčina, která ve službách prvních obrozenců klestila cestu české literatuře: vzpomeňme na Dobrovského, ale i Bolzana a konečkonců také na vliv Herderův. Vedle toho ale vznikala i německy psaná beletrie, která přímo tematizovala vztah k českým zemím a dějinám. Karl Egon Ebert, dlouhou dobu stoupenec zemského patriotismu, např. napsal báseň *Wlasta* (1829) či drama *Bretislaw und Jutta* (1835, *Břetislav a Jitka*), v nichž se zasazoval o bratrské soužití mezi Němci a Čechy. V letech 1837–1848 také vycházel časopis *Ost und West*, který se snažil zprostředkovávat kontakty mezi českou a německou kulturou a v němž publikovali jak němečtí, tak čeští spisovatelé. Jedním z nich byl i židovský bilingvní spisovatel Siegfried Kapper, který jako první přeložil celý Máchův *Máj* a vedle svých německých děl psal také české ohlasy jihoslovanské poezie. Největším zjevem německé literatury z českých zemí té doby je ovšem šumavský rodák Adalbert Stifter, který svými povídkami a romány jako *Nachsommer* (1857, *Poslední léto*), a zejména *Witiko* (1867, *Vítek*) dosáhl v Evropě jednoznačně největšího ohlasu.

Česko-německé literární a kulturní vztahy ovšem nebyly jen takto symbiotické a plně vzájemného uznání. Jak víme, národní obrození se ve valné části svých projevů spíš snažilo proti němectví

Německá literatura z Čech snadno a rychle

Do včerejšího čísla se již nevešel následující článek. Proto jej otiskujeme dnes, abyste o něj nebyli ochuzeni.

vymežit než s ním hledat společnou řeč. Je to ostatně vcelku pochopitelné, zejména vzhledem k oné jazykově-kulturní asymetrii: česká literatura neměla kde „blahobytně parazitovat“, navíc se musela cítit znevýhodněna svým postavením v podunajské monarchii. Jenže právě emancipační boj Čechů a češtiny leckdy nabíral forem, které začaly vyvolávat protireakci Němců – ať už šlo o otázku tzv. velkoněmeckého uspořádání, proti němuž se Češi většinou stavěli, nebo prostě o to, že se někteří Němci českou emancipací cítili ohroženi. Zejména v příhraničních oblastech z tohoto zdroje začala vznikat a postupně se víc a víc radikalizovat literatura, která zdůrazňovala sepětí s vlastními tradicemi a půdou a příslušnost k německému národu a nakonec i státu. Jmenujme alespoň ty nejznámější zástupce: Anton Horn, Erwin Quido Kolbenheyer či Hans Watzlik.

Zcela ojedinělým fenoménem byla Praha. Na počátku slavné éry tamní německy psané literatury stojí spolek německých umělců a spisovatelů Concordia, založený roku 1871. Jeho členy byli mj. Hugo Salus či Rainer Maria Rilke. Byl to ovšem spolek vcelku staromilský, který se k nově nastupující generaci stavěl velmi nedůvěřivě – ta jej měla zas za „zaprášený, měšťácký a zpátečnický“. A tak v roce 1895 vzniklo nové sdružení, které neslo jméno Jung-Prag. Tato heterogenní skupina autorů vstřebávala moderní umělecké směry jako symbolismus, dekadenci, impresionismus či secesi a právě v jejich dílech začíná ožívat ona Praha „tajemná“ – sem patřili Gustav Meyrink, Paul Leppin či Oskar Wiener. V centru další, nejznámější generace, stál Max Brod se svým „pražským kruhem“. Patřili k ní Franz Werfel, Franz Kafka, Leo Perutz, Rudolf Fuchs, zuřivý reportér Egon Erwin Kisch a mnoho dalších. Je to generace mnoha tváří a osudů, generace autorů, v jejichž raném období se hrála často důležitou roli expresionismus. Ale snažit se zde formulovat nějakou krátkou, jednoduchou a všeobjímající charakteristiku by bylo stejně marné jako zbytečné.

Jen jedna věc se dá u německé literatury z českých zemí určit vcelku jasně, krátce a přesně – její konec. Tím byla druhá světová válka a následný odsun německého obyvatelstva. I když ani to není celá pravda: ještě dnes můžete potkat v Praze starou, drobnou, ale čipernou paní, poslední pražskou německy píšící autorku předválečné generace Lenku Reinerovou.

Jan Hon

UŽ ZÍTRA

kulturní tečka

za 48. ročníkem ŠS

Soutěž. . .

Přes všeobecně přijatelné téma „pivo“ se včerejší soutěž nesetkala s velkým ohlasem. Sešlo se nám jen několik málo příspěvků. To vyprovokovalo k tvůrčímu činu člena redakce Splav!u Pavla Pelce. Jeho práce byla nezávislou porotou jednohlasně shledána jako nejlepší a po zásluze oceněna. Gratulujeme Pavlovi a přejeme mnoho úspěchů v další tvorbě.

za redakci Ondřej Šmejkal

P.S.: Děkujeme všem účastníkům, jmenovitě tedy slečnám Pavle F. a Tereze J.

Punkem k literatuře, hudbou k přednesu

„Zejtřek si černou barvou malujem“

Dobře už bylo. Nemá moc smysl pachtit se dál, ale utopit se také není nejsnadnější. Možná lze dělat muziku. Možná lze psát a komponovat, možná lze zkoušet, možná lze i koncertovat, pokud to není pro mnoho lidí.

„Do kina nebo za ženu“

Kdyby nebyla hudba, byly by ženy. Anebo obráceně. Anebo pohromadě. Něco se zaseklo, lhotejnost nastupuje a ten, kdo sní, již není.

„Ladění je umění“

Bývalo blues a býval rock'n'roll, punk už na tom také není nejlepší. 501 je to číslo. Gibson dělal kytary. Syntezátory byly analogové a bubeníci se neovládali přes MIDI.

„Včera jsem ještě měl pivo a matesy“

Kdyby se alespoň dalo z toho nějak vystoupit, nechat se probudit na cestě, zastavit se a přestat, jenže čekání na B. skončí pářením a zodpovědností.

„Buď tě dostal dialogem, nebo rovnou vojel“

Sdružení rodičů a přátel RoPy jsou v zásadě veselí chlapi. Kytara, basa, bicí, dechy a prastaré syntezátory dohromady šlapou, kombinují různé postupy, hrají si se žánry, poučeně skládají postupy punku, latiny, bigbeatu, metalu, popu a ska. Nápaditá hudba je pak umocněna původními nezaměnitelnými texty.

„Spoluzáci na školních fotkách“

Mají místo obličejů cigaretou vypálené díry, navíc žádný nikdy nepřišel. Už deset let se SRPR zima ptá, a SRPR odpovídají. Přece večer.

„Slova co začínaj na velký písmena“

SRPR hrají v sobotu 10. 7. 2004 od 18.00 hod. v Městském parku v Sobotce.

Ing. Ondřej Černoš

SPLAV!

AutoRozhovor

Rozhovor Romana Nerudy, vědeckého pracovníka, s Romanem (ro) Nerudou, frontmanem-amatérem ze skupiny Sdružení rodičů a přátel RoPy

Ahoj (ro), jak se máš? A proč je ta vaše kapela tak málo populární, když už hrajete strašně dlouho? Je to záměr nebo hrajete tak blbě?

To je dobrá otázka, mám se dobře a moc se mi tu líbí. Stran popularity (*drbe se na hlavě*) to záměr určitě není. Jsme prostě spolek starších pánů-amatérů, kteří si rádi dělají věci po svém.

Takže hudbu berete spíš jako zábavu než byznys? Něco jako kuličky v parku po práci?

Jasně že to není jen pro potěchu, když hrajeme, chceme, aby nás někdo poslouchal. . . a koupil si konečně to cédéčko (*směje se, ale poklepává prstem na krabici*).

Můžete lidem, kteří vás neznají, a že jich je, přiblížit vaši hudbu?

Jak je v dnešní postmoderní době zvykem, je hudba celkem eklektická, někteří hovoří o post-punku nebo o neo-undergroundu, kdoví, co to je; některé písně jsou pomalé, některé rychlé, některé oboje, pojednávají o děvčatech nebo o depresích, některé o obém (*konečně se nadechuje*).

Texty píšeš a interpretuješ ty?

Jo, zpočátku jsem texty bral jako odpočinek od „seriózní“ literární tvorby, hodně parodicky, postupem času to ale trochu přerostlo přes hlavu a teď se tam občas dostane i nějaké „téma“ (*naznačuje rukama velikost*). Dokonce máme dva texty v první osobě množného čísla.

„Seriózní“???

Povídky, většinou je testuju na lidech na literárních večerech, tzv. Ropáčích, v pražském Studiu paměť. Kapela je tak laskava a čtení povídek někdy doprovází živou hudbou. Pak se ale musí víc křičet (*uááá, demonstuje a odchází*).

Za rozhovor sám sobě děkuje Roman Neruda

Ragga Uraggan z údolí Labe

Jako součást festivalové tečky letošního ročníku vystoupí ústecká kapela *Uraggan Andrew And Reggae Orthodox*.

Skupina ve složení Uraggan Andrew (kytara, zpěv), Louis Miguel (basová kytara), Free Eagle (bicí), Lion Dread (klávesy), St. Peters (perkuse) a Rasta Lee Baži (zvukové efekty) funguje teprve necelý rok. Za tu dobu je však mohli příznivci reggae slyšet na Ústecku, v různých pražských klubech, ale i na Jesenícku, ve Slaném a dalších místech.

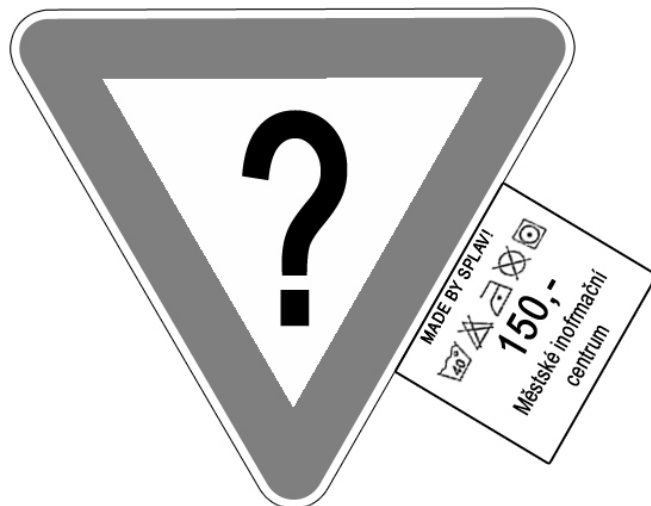
Dle frontmana skupiny Ondřeje (Andrew) Skaláka, jinak autora výstavy Linozářez, která je k vidění v knihovně, hrají antimilitantní, prolegalizační, ale hlavně prolegrační reggae style v pohodovém a houpavém rytmu.

Takže v sobotu večer: JAH RASTAFARAI.

Jan Janatka

SPLAV!

UŽ MÁŠ TO SPLÁVNÉ TRIKO

Za lány širými

Je-li řeč o německo-českých literárních a kulturních vztazích, myslíme v první řadě na to, co se odehrávalo na českém území. Otvírá se tu širý a úrodný lán pro nekonečné spekulování o tom, jestli literatura obou jazyků tvoří jeden celek, nebo ne; literární vědec může vyrábět škatulky a hrát s nimi škatulata, financovaná pokud možno Česko-německým fondem budoucnosti, a škatulatům promyšlet teoretický rámec jejich „hejbejte se“. Jenže za *tímhle* širým lánem jsou ještě další souvislosti, na které se málokdy dohlédne. A tak je dobře, když se na česko-německé literární vztahy občas podívá někdo, kdo se jimi nezabývá primárně, ale naráží na ně přirozeně a nevyhnutelně na svém literárněvědném poli. Takovým člověkem se včera ukázal být Josef Vojvodík, který se svou přednáškou nahradil nedorazivšího Václava Maidla a jeho Šumavany.

Těžištěm jeho přednášky nebyli německojazyční spisovatelé z českých zemí, a už vůbec ne ti „provaření“, ale vzájemná literární recepce Čechů a Němců v tematicky i historicky širokých souvislostech. Josef Vojvodík se dotkl některých známějších aspektů, jako je vliv české reformace na německou nebo české motivy u Grillparzera. Ovšem o vlivu Bachofenových pojednání o gynaikokratii na dílo Karla Jaromíra Erbena nebo o niterném vztahu Sachera-Masocha k Praze tušil v sále asi málokdo. Kdo byl na včerejší přednášce, nebo alespoň Josefa Vojvodíka delší dobu sleduje, ví, že nejde o žádnou senzacechtivou manýru. Naopak – právě tady jsme viděli pozorné sledování souvislostí, a ne jejich konstruování, které hrozí literárním historikům vynávajícím tzv. teritoriální přístup, když hledisko geografické staví příliš vysoko nad literaturu.

To však neznamená, že bychom tomu našemu „böhmischem“ lánu nebyli co dlužni. Ostatně, nedohlédnout za něj ještě není tak tragické jako nedohlédnout na špičku vlastního nosu, jak to předvedl jeden z posluchačů přednášky. Když byl na konci prostor pro dotazy *přednášejícímu*, ptal se tento posluchač v jakémisi vytržení *organizačního výboru ŠS*, proč nebyl raději pozván Pavel Kosatík. To bylo

hulvátství o to silnější, že Pavel Kosatík osloven byl, ale z časových důvodů nemohl včera do Sobotky dorazit, stejně jako několik dalších oslovených germanistů. A německá literatura na Šrámkově Sobotce rozhodně zkrátka nepřišla.

Jan Hon

Dobrodružný podnik

... svou učitelskou práci vždy pojímal jako jedno velké divadelní představení: vstoupil do třídy, opona se rozhrnula a představení mohlo začít...

Pražské nakladatelství *Dokořán* přijelo do Sobotky prezentovat knihu *Cesta do hlubin kantorovy duše* autora Miloše Hoznauera, který bývá označován za legendu pražských češtinářů. Své povolání si zvolil na maturitním večírku: „Škola mi k srdci nepřirostla, dobrovolné absence pokračovaly únosnou mírou, po každém vysvědčení se mi zhoršily životní podmínky. Situace se změnila až na maturitním večírku. Nejisté nohy mě donesly k třídnímu profesovi, abych si i s ním přitukl. – Co vy budete dělat po maturitě, to bych opravdu rád věděl, zeptal se řečnický a z jeho hlasu i zraku čísel despekt. Několik promile v mé krvi proneslo: Stanu se vašim kolegou na našem gymnáziu, pane profesore. Nejbližší okolí se srdečně zasmálo.“

Jak řekl, tak se stalo. Po absolovování nymburského gymnázia studoval Miloš Hoznauer na Filozofické fakultě UK obor čeština a ruština. Tyto předměty vyučoval více než čtyřicet let na různých typech škol. V šedesátých letech se stal veřejně známým i díky svým článkům v Literárních novinách a v Plameni. Podle jeho reportáží byly natočeny některé filmy *Zvädavé kamery*. Několik let působil i na katedře literatury Filozofické fakulty. Nyní se věnuje publikační a přednáškové činnosti.

Z jeho pedagogického působení vychází tato kniha. Kromě roztočivých školních historek a autorových osobních pedagogických poklesků podává autor humorný obraz školství posledních padesáti let. Protože jako češtinář a historik prožil Hoznauer život spojený s literaturou, najdeme zde i literární vývoj tohoto období a vyzdvižení tvůrčího přístupu k tomuto předmětu.

Každý z nás má vlastní intenzivní vzpomínky na školní docházku a může tak srovnávat Hoznauerovy postřehy s osobní zkušeností. Kdo už si nic nepamatuje, tomu tato kniha Žákova pokračovatele vzpomínky vrátí. Jiné potěší a určitě překvapí.

Jeden z jeho žáků o něm v doslovu píše: „... nerad zkoušel, k tabuli vůbec nevolal – říkal, že jsme zkoušeni už ve chvíli, kdy promluvíme. Pravopisné chyby mu nijak zvlášť nevadily, ale přesné vyjadřování vyžadoval. Říkal: *než budete plynne ovládat několik cizích jazyků, naučte se pořádně česky. Jazyk je váš společník na celý život, tak s ním podle toho zacházejte. Provází vás od kolébky až po smrtelné lože, i tam budete chtít něco smysluplného říct.* Tajemství jeho nevšedního pedagogického působení tkví v schopnosti zaujmout studenty svými nápady a volbou témat i ve vtažení studentů do děje. A právě tento moment – vytváření atmosféry a programu hodiny za pomoci aspoň několika studentů – je současně slabinou celého přístupu. Narazíte-li totiž na zcela pasivní třídu lidí bez zájmu o literaturu a touhy do něčeho zasahovat, nemůžete najednou dělat nic jiného než se uchýlit k standardnímu výkladu literárních dějin.

Otázkou, na jejíž zodpovězení si netroufám, je, zda dnešní studenti by působení podobných „Hoznauerů“ vůbec uvítali“.

Marie Kantůrková a Petr Vlasák

Její Rusové nám rozumějí

Před začátkem přednášky *Ruská exilová literatura* předal starosta Sobotky paní profesorce Budagovové symbolický klíč od bran města. Paní profesorka na to v nadsázce reagovala slibem, že klíč vrátí, pokud se její přednáška nebude návštěvníkům líbit. Toto na první pohled trochu sebevědomé gesto působilo v jejím podání velmi upřímně, člověk se nezdralhal věřit, že by toho skutečně byla schopna.

Přes místy velmi zjevnou únavu publika však paní profesorka nic vracet nemusela. Její povídání sice obsahově z velké části kopirovalo rozhovor otištěný ve včerejším *Splav!u*, ale do něj se samozřejmě nemohl vměstnat celý obsah přednášky, takže i pilný čtenář našeho plátku si přišel na své.

Přednáška byla zaměřena na několik ruských emigrantů, působivější část svého života v Čechách, zejména v Praze. Paní profesorka se několikrát zmínila o jejich kladném vztahu k českému prostředí, se kterým se leckdy natolik sžili, že velmi těžce prožívali například Mnichovskou dohodu a zejména pak srpnovou okupaci v roce 1968. Povídání proložila úryvky z jejich básní, a to jak v původní ruské verzi, tak v českém překladu.

Celkový kladný dojem z přednášky byl v závěru rozmělněn v části rezervované pro dotazy, kterou si jakýsi prosedivělý pán v maskovacích kalhotách uzurpoval pro samolibou sebe prezentaci. Intelektuální onanie podobného ražení dokážou zkazit náladu kdykoli. Je smutné, že ani vysoké vzdělání nezajistí lidem špetku sebe-reflexe, v tomto případě skutečně velmi potřebnou.

Tento výstup naštěstí nebyl úplnou tečkou za návštěvou paní profesorky Budagovové v Sobotce. Navazující neformální diskuze už proběhla v poklidnějším tónu. Paní profesorka je dobrá vypravěčka a její příběhy o životě ruských emigrantů v sobě nesou zvláštní kombinaci tragičnosti a pábitelství, tak typickou pro celé Rusko.

Ondřej Šmejkal

Nerozhodné soirée

Za čtvrtého podvečera se v sále spořitelny (škoda, že právě tam) sešli milovníci velice příjemného způsobu života – totiž povalování se po kavárnách. Jedním z přesvědčených kavárenských povalečů je podle vlastních slov i režisér Nostalgického soirée Radovan Lipus. Ve svém pořadu sliboval divákům exkurz do historie evropských literárních kaváren. Z jeho přednášky se posluchači dozvěděli mnoho zajímavého o kávě. Věděli jste například, že pít kávy má svůj původ v Etiopii? Že podle jiné legendy se objev kávy připsuje proroku Mohammedovi, jenž kávu obdržel jako posilující prostředek na poušti a po jejím požití pomiloval čtyřicet žen a porazil čtyřicet bojovníků? Nebo že káva má být „horká jako peklo, sladká jako láska a silná jako smrt“? Že káva byla v evropských

análech původně označena za léčivý prostředek proti rýmě a ženské hysterii? Že existují dva základní druhy kávy, totiž jemnější Arabica a výraznější Robusta? Že nejvíce kávy v Evropě vypijí Skandinávci? Že káva byla oblíbeným nápojem Ludvíka XIV.? Nebo že Honoré de Balzac vypil až šedesát šálků kávy denně?

Radovan Lipus označil kávu za bytostně společenský nápoj, který přímo podněcuje ke konzumaci ve stylovém veřejném prostředí. Proto také došlo již v raném novověku k zakládání prvních evropských kaváren. Jedním z impulzů byli Turci vyhnaní v roce 1683 od Vídně. Ti za sebou zanechali nejen pytle s kávou, ale především paradoxně působící celoevropskou turkomódu. A k té samozřejmě patřilo pití kávy a otevírání prvních kaváren.

Kavárna je podle Radovana Lipuse „urbanizované ohniště“ a plní významnou socializační roli. Skoro se někdy zdá, jako by samotná káva nebyla to nejpodstatnější. O důležitosti okolního prostředí byl přesvědčen i zakladatel nejslavnější francouzské kavárny Ital Procopio. Tento prozíravý kavárník vybavil svůj podnik skutečně luxusně, tedy leštěnými zrcadly, mramorovými stoly, židlemi z ohýbaného dřeva a velkými okny. Tim založil evropský prototyp kavárny platný dodnes.

Z Paříže se Radovan Lipus přenesl do Prahy. Oklikou se tak bohužel vyhnul Mekce kavárenství – Vídni. Jistě nelze v jednom hodinovém pořadu prodlít v každé významné kavárně, ale obejít zrovna ty vídeňské tak velkým obloukem? Takový nástin kavárenské kultury se mi jeví poněkud neúplný.

Zasloužená pozornost byla ovšem věnována hlavně Praze. Zde vznikaly první kavárny na počátku osmnáctého století. V roce 1714 si Jiří z Damašku otevřel podnik U Zlatého hada. Dnes je nicméně toto památné místo zapomenuto, respektive zcela necitlivě nahrazeno fastfoodovým či podobným zařízením. Lipus v tom vidí doklad českého barbarství. Jsme zkrátka národ, který si své kavárenské tradice příliš necení. Na mnohé významné podniky, jejichž sláva kvetla v první polovině dvacátého století, lze jen vzpomínat. Třeba na Unionku s legendárním „zlým mužem“, vrchním Paterou, která jinak byla útočištěm Františka Langera, Jaroslava Haška, Josefa Lady a mnoha dalších. Nebo na prvorepublikovou Slavii, kam chodil Jan Werich za školu a kde se scházeli převážně divadelníci. Nebo na Tůmovku, kavárnu s dveřmi tak těžkými, že ji subtilní Konstantin Biebl nemohl navštěvovat. Nedaleko pak bylo novinářské Metro nebo Louvre. Na proslavenou kavárnu Arco, meeting point takzvaných arconautů, tedy Franze Kafky, Maxe Broda, Egona Erwina Kische a jiných. Dovedete si představit, jaké to asi bylo, když zde Franz Kafka četl přátelům svou Proměnu? Prý se u toho výborně bavil. . . Tam musela být atmosféra!

Řekni mi, jakou kavárnu navštívuješ, a já ti povím, jaký jsi. Kavárenská mapa Prahy byla zkrátka pestrá. Dnes lze jen vzpomínat. Případně pořádat nostalgická soirée. Lipusovo expozé bylo zasvěceným úvodem do světa kávy. Výklad doplnily tematické literární ukázky v kultivovaném podání herců Moravskoslezského divadla v Ostravě Anny Cónové a Miroslava Rataje. A podařilo se víceméně překonat i metlu letošní Sobotky – účinkující odpadající na poslední chvíli. Místo havarovaného profesora Šimáčka zaskočil Jiří Šlupka Svěrák. Doprovázel zpěv Anny Cónové. Ta si je nicméně jistější při mluveném přednesu než při zpěvu. A ten sál spořitelny setkáním podobného druhu také moc nepomáhá. Jó, sejít se takhle v nějaké pěkné literární kavárně. . . To by byla atmosféra!

Mgr. Alena Nováková

Filmový Kafka

Na motivy díla či života Franze Kafky vznikla již celá řada děl, ať již filmových nebo literárních. Většina z nich však skončila buď u nejasné snahy o zasažení paralel Kafkova života s dílem (například film *Kafka*), či bezpohlavní adaptace konkrétního textu (například *Amerika* Vladimíra Michálka).

Je proto velkým paradoxem, že v podstatě jediná adaptace Kafkova díla, ve které se literární text opravdu podařilo převést do filmové podoby bez ztráty byť i jediné jeho složky, je právě *Proměna*. Jedná se o text velmi „literární“ a dalo by se říci až „nefilmovatelný“. Jeho velkým specifickým jsou rozsáhlé vnitřní monology, tvořící majoritní část textu. Problematické pro filmové zpracování je rovněž vizualizace hlavní postavy, brouka Řehoře Samsy, bez směřného až trapného výsledného dojmu.

Režisér Jan Němec vyřešil tento problém takřka kongeniálně s Kafkou. Postavu brouka totiž přímo nezobrazil, naopak celý film natočil přímo z jejího pohledu. Kamera je tak naprosto uchvacující – všemožně se plazí po zemi a po zdech, chvílemi padá a chvílemi zase leze nahoru. Tento filmový postup, stejně tak jako literární dílo samo, tedy vlastně nutí diváky k identifikaci s hlavní postavou. Vnitřní Samsovy monology v tu chvíli dokonale zapadají do vizuálního konceptu filmu, navíc jsou znásobeny svým nervózním, místy až nesrozumitelně mumlaným provedením.

Jeden z nejslavnějších světových filmových kritiků, André Bazin, píšící po druhé světové válce v časopisu *Cahiers du cinéma*, se snažil najít paralely mezi literárním a filmovým dílem. Za vrchol tohoto spojení považoval filmové adaptace režiséra Roberta Bressona. Pokud by se tento kritik dožil sedmdesátých let, bezesporu by k Bressonovi přidal i Jana Němce. Němcova a Kafkova Proměna jsou totiž dvě díla, filmové a literární, přičemž jedno doplňuje a rozvíjí druhé a naopak, což je přesně to, o co ve filmové adaptaci jde. O to smutnější je, že se k českým divákům dostává tento v pravdě geniální film až po devětatdvaceti letech, a to ještě pouze na tomto festivalu.

Jan Chromý

Sebeobviňování

Proč jsme se narodili, když jsme špatní a dobrými být neumíme? Jsme vyhoštěni ze společnosti, do které jsme stejně vlastně nikdy nepatřili. Nečekáme odpuštění. Snad jen výčitky svědomí nebo bačaře.

O tom bylo divadelní představení *Sebeobviňování* divadla Multiprostor v režii M. Bambušky. Hra samotná je poměrně zdařilá, silně emocionální, až absurdní, i když typické prvky absurdního dramatu postrádá. Absence děje nikterak nevedí, divák je neustále zaplňován pocity a myšlenkami.

Výkon herců byl na neprofesionální divadlo též víc než zdařilý, i když bylo přehráváno a ne vždy se mluvilo srozumitelně. Atmosféru strachu, ponížení, hanby, beznaděje se jim však podařilo na diváka přenést, a tak jsme byli nakonec všichni šťastni, že se můžeme zvednout z klecí našich sedadel, nadechnout se večerního vánku a rychle nasměrovat myšlenky optimističtější směr.

Pavel Pelc

Má je vina

Příprava na včerejší divadelní představení, *Sebeobviňování* z pera Petera Handkeho v podání divadla Multiprostor si vyžádala značnou přestavbu jeviště, a tak začala s asi půlhodinovým zpožděním proti tehdy aktuálnímu plánu, což ovšem bylo stále tři čtvrtě hodiny před časem uvedeným v původní verzi programu. Tyto zmatky způsobily, že se někteří činohry chtějí návštěvníci trousili do divadla ještě dlouho po začátku představení.

Dlužno říci, že zase o tolik nepřišli. Těch padesát minut, co hra trvala, se skutečně nedělo nic jiného než v titulu zmíněné sebeobviňování. Hlavní postavy odsouzců ze sebe v rychlém tempu chrlily frázi za frází, vykřikovaly si svou vinu navzájem do tváří. Znovu a znovu a znovu a znovu. . .

Nechávat se okouzlit zvláštním jazykem oněch frází mi vydrželo asi deset minut. Dalších deset minut jsem váhal, zda se autor hry spolu s aktéry nesnaží poukázat na absurditu některých psychoterapeutických metod, což mi ale nedávalo smysl dohromady s faktem, že Multiprostor s touto hrou vystupuje právě ve věznicích. A zbylou půlhodinu jsem se docela nudil. Drobné posuny ve hře – od sebeobviňování vězňů samotných přes sebeobviňování před návštěvami k sebeobviňování před dozorcem – nevytrhly děj z proudu frází, který tou dobou již omrzel.

Herci sami o sobě se svých úloh zhostili dobře, zvládli i potřebný fyzicky náročnější projev (pouze dozorce v závěru trochu lupal po dechu), naučili se nemalé množství těžko zapamatovatelného textu a dodali mu uvěřitelný výraz. Jen se mi těžko hledá odpověď na otázku, proč si k zpracování vybrali právě tento scénář.

Ondřej Šmejkal

Jára Rudiš Superstar

Letošní Šrámkova Sobotka začala v podloubí soboteckého náměstí místním Trapasem. Na tomtéž místě se odehrál i její vrchol – vystoupení skupiny U-Bahn.

Již od svého příjezdu Jaroslav Rudiš prolašoval, že by rád vystupoval za deště. To se mu splnilo víc než dost. Takovou bouřku, která kulminovala právě při vystoupení, Sobotka nepamatuje od doby, kdy blesk rozetl Semtinskou lípu vejpůl. Nutno říci, že toto nevlídné počasí koncertu se čtením neuškodilo, ba co víc, povýšilo jej k dokonalosti. Atmosféra byla skutečně vynikající. Na slzičky tentokrát nedošlo, nicméně zážitek, který si obecně odneslo, nezná mezí.

Ano, neexistuje v Sobotce člověka, který by o sobě tvrdil, že není Berlin. Ano, všichni jsme Berlin. A kdo Berlin není, není ani člověk. Po vystoupení Jaroslava Rudiše a Petra Kružíka se přiznávám k několika věcem – chtěl bych být řidičem metra, který přeje alespoň čtyři lidi, chtěl bych tři roky studovat jadernou fyziku a pak studia zanechat a dát se na dráhu atomového bubeníka, chtěl bych být krásnou Katrin, chtěl bych být rachitickou Gudrun, chtěl bych být korpulentní Halinou a chtěl bych být Pancho Dirkem. Sice se mi ani jedno z toho nikdy nepovede, ale proč mě takové věci napadaly, si budu pamatovat ještě dlouho. Byl to báječný večer, plný blesků nebeských i hudebních a literárních. Sobotka svého

vrcholu dosáhla již dva dny před skončením. Za sebe i za jiné děkuji.

Jan Chromý

Luštěniny došly

Ano, je to tak. Letos už ve Splav!u žádná křížovka nebude, tudíž je na čase celou soutěž vyhodnotit.

Křížovky jsme úmyslně tvořili pro náročnější luštitel, takže se za vítěze mohou považovat všichni účastníci – Iva Babincová, Vojtěch Bárta, Adéla Dědečková, Pavla Fridrichová, Daniela Haasová, Kateřina Klimešová, Laura Novotná a Tomáš Otava.

Přes odpor našeho šéfredaktora k náhodným metodám došlo nakonec k spravedlivému losování z klaunova klobouku a výherci se stali:

Vojta Bárta

Tomáš Otava a Iva Babincová

Adélka Dědečková

Na tyto čtyři šťastlivce čekají v redakci slušivá trička.

redakce

Dětská tvůrčí dílna Šrámkovy Sobotky

Tak jak tomu jistě je i v jiných dílnách, i v dílně dětské pracujeme na textu, s textem a v textu (Frynta, Winberger, Jandl). Kromě toho si ale také píšeme texty vlastní. Abyste si udělali představu, čeho všeho jsou děti schopny, zde je malá ukáзка:

P. S.: Všem dětem za jejich práci moc a moc děkujeme.

Lucka a Míla

Papoušek

Papoušek je pestrobarevný a je velmi chytrý.

Létá po celé Africe, ale lítá i po Sobotce.

Klárka, 7 let

Bleška

Naše malá bleška kousla mého křečka.

Křeček piští, kdo ho rafl do kožíšku čistotného. Ona malá bleška, co přijela z Řecka.

Veronika Plíšková, 11 let

Kamenožrout

Kamenožrout žere rád, kameny i kosti, není to tvůj kamarád, protože je z Kostí.

SPLAV!

Kost je celá z kamenů,
pískovcových kvádrů,
ty kamenožrout k smrti rád
celý život může žrát.

Kamenožrout žere rád
kameny i kosti,
nemusi nic vybírat,
všeho už má dosti.

Karolína Bartoňová, 12 let

Medvěd

Tatínek medvěd,
kandidát věd.
Dostal chuť na med,
přelezl zed.

Monika Peldová, 11 let

Zebra

Šla jednou jedna zebra,
který byly vidět zebra.
No, byl to vlastně zebrák,
živil se jako zebrák.
Pro zebra najít jinou práci
nepokládejte za legraci.
Co by jinýho dělal,
než jenom žebra.

Kristýnka Šálková, 9 let
Zuzana Vaňková, 11 let

SPLAV!

Ale přečtěte si ode mě radši pár básniček:

Sněhovým vločkám nevzdoruji
ani sněhovým koulím
ani lavinám
Nic neodmítám
Nepřichází-li nic
podléhám všemu.

Ten smutný dům je celý v sazích
už se tam ani nevětrá
hodiny místo srdce tlukou
a dveře střeží pometla

Těsně před smrtí
zavoněla tak krásně
tak krásně jak mohla jen
těsně před smrtí

Po dešti šneci vylezli všeci
Kde byli když vyprahlá zem prahla po dešti?

Útěsná je neoblomnost nezvratitelného

Konečně utonula
můžeme na břeh

lepit si fénixy
z lehlého popela

na mrkev na zobák

a zpívej sám
když nezazpívá

tralala

Ivana Bedna a Trpaslík a bůhvícovšechno Myšková

„Kouzlo“ nechtěného

Nemám ve zvyku být „literárně lehkovážná“. Častokrát námět promýšlím tak dlouho, až nenapišu vůbec nic. Říkáte si snad, když si vzpomenete na krátký text z 2. čísla Splavu *Smutná událost u Vrzákových* – díky bohu! Ale abych Vám nevkládala do úst, co z nich ani nevyšlo, a Vy mně zase nevkládali do textu, co v něm či kdekoli v jeho blízkosti není.

Není tam jediné pravdivé vyjádření, tj. to, co hluboce koření v realitě, kromě křestních jmen a replik libovolně vytržených z kontextu. Není tam naprosto žádná reflexe účastníků, včetně lektora recitační dílny, a jejich společné práce. Důvod? Vědomí, že zachytit něco takového v plném rozsahu a dosahu není možné a jestliže je, jistě ne na této ploše a bez soustředěnější kontemplance.

Ostatně rubrika Dílny nemá, jak jsem si ověřila u jejího demiurga, podávat seriózní svědectví – ani na Bibli jsme nepřisahalí... Bývají to stylistická cvičení, zkrátka zajímavý úkol, který jsme slíbili odevzdat; dojmy, představy, hříčky a podobně obsažné více pro ty, kteří byli „při tom“.

Prosím tedy o pochopení radosti ze hry se slovy, významy, fabulací, která si nestanoví jakékoli nároky kromě jistého vtípu, pro někoho třeba nevkusného a hloupého. Existence mužského údu je nepopíratelná. Existence bezelstného (v tomto případě uvažování) ovšem také.

NÄCHSTE
BIERSTELLE

13:30 - 0:00
ZAHRA
ŠRÁMKOVA DOMU

SPLAV!

Maďarsky s úsměvem

Vážení a milí návštěvníci Šrámkovy Sobotky! Letošní téma zdejšího festivalu označuje Česko za křižovatku literatur. Těžko se dá ale křížit něco, čemu ani zbla nerozumíme. Výzva k učení se cizích jazyků je tedy naprosto zřejmá. A právě proto je tu Splav!, aby Vám podal pomocnou ruku a hned v rámci Sobotky Vám umožnil rozšířit Vaše jazykové kompetence. Dnes je to bezpochyby nejkrásnější jazyk Evropy, ne-li světa – maďarština.

Nejdříve (začneme osvětově) a uděláme si přehled odlišností maďarské abecedy od české, v závorce uvádíme českou výslovnost:

cs [č]	gy [d]	ly [j]	ny [ň]
s [š]!	sz [s]!	ty [t]	zs [ž]

Dále jsou to dlouhé souhlásky (např. nn, tty, rr apod.), jejich výslovnost je jednoduchá, zkratka dlouhá. Poté **ö, ő, ü, ú** – známé pofiderní temné přední zaokrouhlené samohlásky. Populární jsou např. v němčině nebo francouzštině, v maďarštině ale musíme rozlišovat krátké a dlouhé! Rodilý Maďar svá mluvidla nastavuje odlišně od českého i při jiných hláskách (např. standardní maďarské **a** je zadnější, vlastně něco mezi **a** a **o**), ale pro naše první krůčky tyto jemné nuance nejsou podstatné.

Náš minikurz si klade v zásadě dva úkoly: naučit Vás plynně číst maďarský text a vybavit Vás základními frázemi potřebnými pro život. K tomuto druhému úkolu využijeme již existující publikaci, která se na to specializuje. Je to *Praktický jazykový průvodce – Maďarština* od vydavatelství RO-TO-M® z roku 1999, který je téměř všude k dostání. Citujeme fráze v původním pořadí z kapitoly *Volný čas – Tanec* (str. 309–311):

<i>Van áttekintése a szórakoztató műsorokról?</i>	Máte průvodce zábavními programy?
<i>Szeretnék elmenni valahová táncolni.</i>	Chci si někde zatančit.
<i>Van a városban valahol diszkó? Mikor találkozunk?</i>	Je někde ve městě diskotéka? Kdy se sejdeme?
<i>A belépődíj nagyon magas.</i>	Vstupné je dost vysoké.
<i>Elnézést, van itt szabad hely?</i>	Promiňte, jsou zde volná místa?
<i>Szabad kérnem, kisasszony? Szívesen.</i>	Smím prosit, slečno? Velmi ráda.
<i>Nagyon jól táncol.</i>	Tančíte velmi dobře.
<i>Gyönyörű szemei (lábai) vannak.</i>	Máš krásné oči (nohy).
<i>Nagyon jó veled lenni.</i>	Je prima být s tebou!
<i>Menjünk valahová, ahol egyedül leszünk.</i>	Pojďme někam, kde budeme sami.
<i>Csókolj meg!</i>	Polib mne!
<i>Azonnal hagyd abba! Akarom!</i>	Okamžitě přestaň! Chci to!

